

Pregledni rad

Primljen: 30. 8. 2016.

Revidirana verzija: 28. 10. 2016.

Prihvaćen: 24. 1. 2017.

UDK: 364.2::316.37

doi: 10.5937/nabepo22-11652

INDIVIDUALNA BEZBEDNOST U AKADEMSKOM DISKURSU

Marija Popović Mančević

Maja Ružić

Kriminalističko-policijska akademija, Beograd

Sažetak: Savremene studije bezbednosti otvorile su polje za mnoštvo novih termina i koncepata. Obogaćivanje jezika savremenih studija bezbednosti logična je posledica širenja njihovog istraživačkog polja, koje nastaje kao odgovor akademske zajednice na novonastale bezbednosne izazove i pretnje, kao i nove subjekte i objekte studija i prakse bezbednosti. Posthladnoratovski period u studijama bezbednosti obeležen je i preispitivanjem dominantnog državocentričnog shvatanja pojma bezbednosti koje je rezultiralo produbljivanjem pojma i njegovom širenju ka individualnom nivou analize. Pored termina državna i nacionalna bezbednost, u diskursu savremenih studija bezbednosti javljaju se termini kao što su individualna bezbednost, lična bezbednost, bezbednost pojedinca i ljudska bezbednost. Međutim, u literaturi su ovi termini često nejasno određeni, pa se u akademskom diskursu koriste na različite načine. Nedoslednost u definisanju pojmova kao što su ljudska bezbednost, individualna bezbednost i lična (personalna) bezbednost kod domaćih i stranih autora neminovno ukazuje na njihovu fluidnu prirodu i nedovoljnu preciznost. Ona je posledica složenosti ovih novonastalih pojmova, ali i slobode u interpretaciji njihovih značenja koja sprečava da se sadržaj ovih pojmova učvrsti i postane deo zajedničkog, ustaljenog akademskog diskursa. Stoga, cilj rada je da ukaže na pravilnosti u upotrebi navedenih

pojmovima i poveže ih sa dominantnim, prevladavajućim značenjem za koje se u akademskoj upotrebi najčešće vezuju. Kako bi se dao odgovor na pitanje da li se radi o različitim pojmovima ili multiplikaciji istog pojma, u radu će se najprije izložiti sama upotreba termina individualna bezbednost, kao nivoa analize u studijama bezbednosti, a potom njegoa upotreba kao dela jednog šireg političkog koncepta kakva je ljudska bezbednost.

Ključne reči: savremene studije bezbednosti, nivo analize, individualna bezbednost, lična bezbednost, ljudska bezbednost.

Uvod

Uprkos nastojanjima brojnih teoretičara, pre svega pripadnika strateških studija bezbednosti, da istaknu kako kraj Hladnog rata nije doneo bitnije promene u razumevanju koncepta bezbednosti, sama posthladnorativska bezbednosna agenda takvu tvrdnju dovodi u pitanje. Naime, pored države i vojske, kao dominantnih referenci u tradicionalnom razumevanju koncepta bezbednosti, u bezbednosnim agendama s kraja dvadesetog veka pojavljuju se i odrednice kao što su unutardržavni konflikti, identitet, migracije, organizovani kriminal, životna sredina, epidemije zaraznih bolesti, održivi razvoj, te dostupnost hrane i prirodnih resursa. Reagujući na novonastale okolnosti u praksi, grupe teoretičara u okviru međunarodnih studija bezbednosti zastupaju stav da tradicionalni koncept bezbednosti treba redefinisati kako bi bio primeren analizi dinamike postojećih bezbednosnih procesa u teoriji. Mogu se izdvojiti dva ključna pravca u kojima proces redefinisavanja treba da se kreće. Kao prvo, koncept bezbednosti treba proširiti tako da pored pretnji vojne i političke prirode uključi i pretnje koje dolaze iz ekonomskog, socijetalnog i ekološkog sektora.¹ Drugi pravac redefinisavanja tradicionalnog razumevanja koncepta bezbednosti zahteva njegovo produbljenje, odnosno odstupanje od uskog izdvajanja države kao jedinog referentnog objekta bezbednosti. Pored države, kao ravnopravni objekt bezbednosti (ono što treba da se štiti) navode se pojedinac, društvo i region, ali i globalni poredak. Navedeni pravci redefinisavanja se međusobno prepliću i nadopunjuju, o čemu najbolje govori ideja o sektorskom pristupu bezbednosti², kako bi stvorili prostor za definiciju pojma bezbednosti koja bi na adekvatan način poslužila analizi posthladnoratovskih bezbednosnih procesa.

1 Videti: B. Buzan; O. Wæver; J. de Wilde, *Security: A New Framework for Analysis*, London, 1998.

2 B. Buzan, *People, States and Fear: An Agenda for International Security in the Post-cold War Era*, New York, London, 1991.

Navedene inicijative za proširenje i produbljanje koncepta bezbednosti došle su iz različitih naučnih disciplina. Neke od kritika tradicionalnog razumevanja koncepta bezbednosti dolazile su od strane teoretičara mirovnih studija, međunarodnih studija i feminizma. Međutim, poseban doprinos kritici tradicionalnog koncepta bezbednosti i daljem napretku međunarodnih studija bezbednosti dali su teoretičari konstruktivizma, postkolonijalizma, kritičkih studija bezbednosti, poststrukturalizma i ljudske bezbednosti. Kao rezultat kritike tradicionalnog razumevanja bezbednosti, ali i inicijative za proširenje i produbljenje koncepta bezbednosti, u okviru međunarodnih studija bezbednosti izdvojile su se dve ključne debate. Prva se odnosi na potrebu redefinisavanja tradicionalnog koncepta bezbednosti, dok se druga vodi oko granica samog produbljenja i proširenja koncepta. Zahvaljujući upravo ovim debatama međunarodne studije bezbednosti postaju jedno od najdinamičnijih posthladnoratovskih naučno-istraživačkih polja.

Jedna od najeksplicitnijih kritika tradicionalnog razumevanja bezbednosti došla je od strane teoretičara ljudske bezbednosti koji su izričito zahtevali radikalno širenje bezbednosne istraživačke agende na pitanja poput održivog razvoja, socijalne dobrobiti, ekonomije i životne sredine. Kao razlog za takav stav teoretičari navode tezu da država više nije nužno jedini garant i provajder bezbednosti pojedinca, te da je ona u nekim slučajevima čak i izvor nebezbednosti. Shodno tome, po njima, u studijama bezbednosti i sam referentni objekt bezbednosti treba da se prebaci sa države na pojedinca.³

Najpoznatija i najprihvaćenija definicija ljudske bezbednosti zapravo je političko-praktična po svom karakteru i data je u Izveštaju Programa za razvoj Ujedinjenih nacija (UNDP) iz 1994. godine. U tom izveštaju ljudska bezbednost se određuje kao „zaštićenost od hroničnih pretnji kao što su glad, bolest i represija, kao i zaštićenost od iznenadnih i štetnih poremećaja u obrascima svakodnevnog života, kod kuće, na poslu, u zajednicama.“⁴ Izveštaj dalje nastoji da operacionalizuje ovako široko postavljeno određenje ljudske bezbednosti, te navodi da ljudska bezbednost predstavlja zaštićenost od brojnih, heterogenih i savremenih pretnji kojima su ljudi izloženi, a koje se mogu uopšteno svrstati u sedam kategorija čije okvire izveštaj takođe definiše kao: ekonomska bezbednost, bezbednost hrane, zdravstvena bezbednost, bezbednost životne sredine, lična bezbednost, bezbednost zajednice i politička bezbednost.⁵ Navedene dimenzije ljudske bezbednosti ukazuju na segmente društvenog života od kojih zavisi i na osnovu kojih se određuje sama ljudska bezbednost. Naročito važna za svakog pojedinca svakako je lična bezbednost, koja je u duhu ovog izveštaja određena kao zaštita od različitih formi fizičkog nasilja koje može

3 K. Booth, *Security and Emancipation, Review of International Studies*, Vol. 17, 1991, str. 313–326.

4 *Human Development Report, UNDP*, New York, Oxford, 1994, str. 23.

5 *Ibidem*, str. 24–25.

doći od sopstvene države, drugih država, drugih društvenih grupa, kriminalnih klanova itd.⁶

Uprkos svojoj inovativnosti i aktuelnosti na posthladnorativskoj bezbednosnoj agendi, ljudska bezbednost je jedan od savremenih koncepta unutar studija bezbednosti koji je, našavši se u središtu debate o granicama širenja samog koncepta bezbednosti, često kritikovan i osporavan. Ne zanemarujući pozitivne promene i procese koje je primena ovog pojma donela u praksi međunarodnih odnosa, poput šire i aktivnije podrške održivom razvoju, kao ni doprinos koji je sam diskurs ljudske bezbednosti imao po otvaranje jedne humanitarne dimenzije u odnosima među državama, u teoriji veliki broj istraživača dovodi u pitanje samu analitičku vrednost ovog koncepta. Argumenti protiv ljudske bezbednosti kao ravnopravnog koncepta u studijama bezbednosti uglavnom se mogu grupisati oko sledećeg stava: ljudska bezbednost, za razliku od ekonomske, ekološke i socijetalne bezbednosti kao posebnih sektora bezbednosti, nije uspeła na adekvatan način da uslovi promene u okviru samog koncepta bezbednosti da bi se tretirala kao poseban oblik ispoljavanja bezbednosti. Razlog za to je to što ljudska bezbednost nije uspeła da da precizne odgovore na šest pitanja Dejvida Boldvina (David Baldwin) koja definišu dimenzije koncept bezbednosti: bezbednost za koga, bezbednost za koje vrednosti, koliko bezbednosti, od kojih pretnji, kojim sredstvima, po koju cenu?⁷ Međutim, uprkos kritikama da se radi o osporavanom konceptu, ljudska bezbednost nastavila je svoj put razvoja negde između teorijskog i praktičnog koncepta, koji i dalje inspiriše istraživanja kako njegove teorijske, tako i njegove praktične dimenzije.

Teoretičari ljudske bezbednosti vrlo često se dele na zastupnike šireg i zastupnike užeg shvatanja ljudske bezbednosti. Ljudska bezbednost shvaćena u užem smislu može se svesti na ličnu bezbednost. Međutim, činjenica je da je upotreba samog pojma lične bezbednosti u studijama bezbednosti i međunarodnoj politici danas dosta raznolika. Takođe, naučni i istraživački radovi koji se bave ljudskom i individualnom bezbednošću ukazuju na heterogenost kada je u pitanju određenje pojma individualne (lične) bezbednosti. Na jednoj strani se nalaze oni koji individualnu bezbednost tretiraju kao samostalan koncept, a na drugoj oni koji je određuju kao sadržinski element pojma ljudske bezbednosti. Uzevši u obzir navedeno, ovaj rad ima za cilj da istraži razlike u načinima upotrebe pojmova individualna i lična bezbednost, koje su u svakodnevnom govoru koriste kao sinonimi, ali i da utvrdi kako se ovi pojmovi koriste u kontekstu ljudske bezbednosti.

⁶ *Ibidem*, str. 30.

⁷ Videti: D. Baldwin, The concept of security, *Review Of International Studies*, No. 23, British International Studies Association, 1997, str. 13–16.

1. Individualna bezbednost kao najniži nivo analize studija bezbednosti

Beri Buzan (Berry Buzan) među prvima je ukazao na individualnu bezbednost kao nivo analize naspram tradicionalnog, državocentričnog shvatanja bezbednosti, ističući da rast državne moći takođe može postati i pretnja po pojedinca. U knjizi „People, States & Fear“ on navodi da „relevantnost individualne bezbednosti leži u mrežama veza i kontradikcija između personalne (lične) bezbednosti i bezbednosti države“.⁸ Prema Buzanu, razlika između pojmova individualna i personalna, odnosno, lična bezbednost nije uočljiva, jer je reč o sinonimima koji se koriste da označe novi nivo analize u odnosu na do tada dominantni nivo analize – državu. Buzan, ipak, ne predstavlja individualni nivo analize kao zamenu za državni, tj. međunarodni nivo. Analiza bezbednosti na nivou individue je i dalje podređena analizi na nivou države, dok individualna bezbednost po Buzanu ima samo ulogu činioca koji može pozitivno ili negativno uticati na državu, i obratno. Razlozi za nedostatak kapaciteta i značaja individualnog nivoa analize bezbednosti da u potpunosti preuzme dominantni položaj državnog nivoa u studijama bezbednosti mogu se naći u Buzanoj tezi da se ideja bezbednosti lakše primenjuje na stvari i objekte, nego direktno na ljude.⁹ Naime, otežavajuća okolnost kod definisanja individua kao dominantnih referentnih objekata jeste to što se pored objektivne bezbednosti, definisane kao odsustvo opasnosti, mora obezbediti i subjektivna bezbednost, koja se odnosi na lični osećaj sigurnosti i odsustvo sumnje. Upravo iz tih razloga je individualnu bezbednost vrlo teško definisati.¹⁰ Buzan, stoga, i o konceptu ljudske bezbednosti ima, kako i sam ističe, skeptičan stav. Ljudska bezbednost je pre svega političko-praktični koncept koji u analitičkom smislu vodi „redukcionističkom shvatanju međunarodne bezbednosti“.¹¹

Međutim, može se primetiti da se u studijama bezbednosti pojam individualna bezbednost koristi i u nešto užem značenju od onog koji je ponudio Buzan. Tako Dankan, Webster i Svitki (Duncan, Webster i Switky), govoreći o individualnom nivou analize, govore isključivo o individuama kao akterima međunarodne politike. Da budemo precizniji, trojica autora istražuju isključivo ulogu koju ljudska bića kao individue, odnosno kao zvanični predstavnici država i nevladinih organizacija, igraju na međunarodnoj sceni.¹² U njho-

8 B. Buzan, *People, States & Fear*, Boulder, 1991, str. 35.

9 *Ibidem*.

10 *Ibidem*, str. 35–36.

11 B. Buzan, A Reductionist, Idealistic Notion That Adds Little Analytical Value, *Security Dialogue*, Vol. 35, No. 3, 2004, str. 369.

12 R. Duncan, B. Jancar-Webster, B. Switky, *World Politics in the 21st Century*, Pearson and Longman, 2004, str. 68–72. Buzan ulogu lidera posmatra kao jednu od implikacija individualne bezbednosti na nacionalnu bezbednost (B. Buzan, *People, States & Fear*, Boulder, 1991, str. 52–54).

vom istraživanju fokus je na dominantnoj ulozi političkih lidera, ali i drugih ličnosti iz javnog života, koji utiču na ishode određenih međunarodnih i lokalnih političkih procesa, a koji uživaju poštovanje i divljenje javnosti. Takvi međunarodni akteri raspolažu ili monopolima fizičke sile, ili određenim socijalnim ili ekonomskim kapitalom i predstavljaju značajne činioce kada je reč o tokovima regionalne i svetske politike. U praksi su brojni primeri ličnosti sa takvim socijalnim kapitalom. Među njima se danas ističu predsednik Sjedinjenih Američkih Država Barak Obama, predsednik Ruske Federacije Vladimir Putin, nemačka kancelarka Angela Merkel, ali i individue iz sveta krupnog kapitala i multinacionalnih korporacija koji često i nemaju izgrađen javni imidž, što svakako ne smanjuje njihov faktički uticaj. Ipak, ograničen analitički kapacitet ovakvog pristupa je lako uočljiv. Naime, kada govorimo o individualnom nivou analize, ličnost, odnosno individua, ne može biti svedena na nivo analize u konkretnom smislu, kao što je to slučaj kada se govori o liderima, već je više reč o apstraktnom razumevanju individue kao jedinke, odnosno ljudskog bića. Pored toga, navedeni pristup ne razmatra nezavistan i neinstitucionalan uticaj koji pojedinc može da ima na državu i međunarodno okruženje, već se bavi pojedincima koji i dalje predstavljaju državu, regionalnu organizaciju, multinacionalnu korporaciju i druge međunarodne entitete. Takvi pojedinci preduzimaju određene aktivnosti u ime tih međunarodnih entiteta, a ponašaju se u skladu sa pravilima, društvenim normama, društvenim ubeđenjima, utvrđenim pravnim sistemom unutar države, koji su im omogućili izbor i poziciju, što ih, s druge strane, na neki način čini organizacijom u malom, a ne pojedincima u pravom smislu te reči.

Brojni su primeri iz prakse da se pojmovi individualna i lična bezbednost u svakodnevnom govoru, kao i u studijama bezbednosti, koriste kao sinonimi, ali da im se pridaje i različito značenje. Obično teoretičari bezbednosti individualnu i ličnu bezbednost upotrebljavaju kao adekvatne termine za određenje najnižeg objekta bezbednosti, mada ima i autora koji značenje individualne bezbednosti često poistovećuju sa značenjem ljudske bezbednosti. Tako u domaćoj literaturi, u kontekstu nivoa analize, Filip Ejodus ljudsku bezbednost navodi kao najniži nivo analize, dok termin individualna bezbednost izostavlja, što može da implicira da autor pomenute termine koristi kao sinonime.¹³ Za razliku od njega, Saša Mijalković kao najniži nivo analize u studijama bezbednosti navodi čoveka, ističući da se ljudska bezbednost može sagledati sa više nivoa: kao bezbednost pojedinca, društvenih kolektiva i čovečanstva.¹⁴ Mijalković bezbednost pojedinca određuje kao „stanje ličnog (fizičkog, mentalnog i zdravstvenog) integriteta i materijalno-egzistencijalnog (imovinskog, ekonomskog i socijalnog) statusa pojedinca i njegove porodice. Može se posmatrati na najmanje dva nivoa, i to kao odsustvo straha od ugroženosti, od-

13 Videti: F. Ejodus, *Međunarodna bezbednost: Teorije, sektori i nivoi*, Beograd, 2012.

14 S. Mijalković, *Nacionalna bezbednost*, Beograd, 2011, str. 52.

nosno kao odsustvo prirodnih, društvenih ili tehničko-tehnoloških opasnosti.¹⁵ Na sličan način, kada govori o širenju istraživačkog polja bezbednosti, Bajagić predstavlja ljudsku bezbednost kao nov istraživački pristup koji se bavi istraživanjem uticaja savremenih pretnji bezbednosti na „socijalnu, grupnu i pojedinačnu bezbednost“.¹⁶

Na tragu kritičke teorije bezbednosti, Fen Osler Hampson (Fen Osler Hampson) ukazuje da je pojedinac, a ne država, referentna tačka, odnosno predmet bezbednosti, te da u skladu sa takvim vrednosnim zaokretom u studijama bezbednosti treba da usledi faza personalizacije bezbednosti, u kojoj se prepoznaje da su interesi pojedinačnih ljudskih bića različiti od državnih interesa, pa čak i međusobno sukobljeni.¹⁷ Međutim, kada se govori o nižem nivou analize od države, koji nakon Hladnog rata postaje deo studija bezbednosti upravo zahvaljujući kritičkoj školi, vrlo je nejasno šta se definiše kao individualna, šta kao ljudska, a šta kao lična bezbednost. Na nižem nivou analize od države nalaze se ljudi, pojedinci, ali i grupe pojedinaca. Za razliku od države, čije se vrednosti lako mogu identifikovati, kod najnižeg nivoa analize je to znatno teže, pa je izvesno da se navedene tri terminološke distinkcije prave kako bi se ukazalo na orijentisanost autora ka određenim vrednosnim sistemima. Tako se, recimo, individualna bezbednost uobičajeno vezuje za individuu kao biološku jedinku i njen fizički opstanak, pa je i ideja koncepta individualne bezbednosti da se pažnja usmeri upravo na one vrste pretnji koje su direktno usmerene protiv fizičkog opstanka jedinke, kao date vrednosti takvog poimanja bezbednosti. Koncept individualne bezbednosti, na koji se i sama ljudska bezbednost u pokušajima sužavanja analitičkog okvira često svodi, generalno se realizuje mehanizmima zaštite individue od fizičkog i drugih oblika nasilja.

Lična (personalna) bezbednost, s druge strane, odnosi se na individuu koja je postala deo određenog socijalnog konteksta. Kako se ističe, za svakog pojedinačnog čoveka se može reći da je individua, pojedinačni predstavnik ljudske vrste, dok je ličnost „ona individua koja u interakciji sa drugim individuuama i društvom razvija određene osobine po kojima se razlikuje od drugih pojedinaca“.¹⁸ U socijalnom kontekstu, fizički opstanak je jezgro, osnovna pretpostavka i uslov čovekovog prisustva u društvu, a shodno tome i pretpostavka za njegovu nadogradnju i ostvarenje svih ostalih vrednosti koje su za čoveka kao društveno biće značajne. Upravo je lična bezbednost put od individualne bezbednosti ka ljudskoj bezbednosti. Drugim rečima, lična bezbednost predstavlja koncept koji teži da tradicionalno razumevanje pojma bezbednosti kao

15 *Ibidem*.

16 M. Bajagić, Razumevanje bezbednosti od antičkih vremena do savremenih prostupa, *Nauka, bezbednost, policija*, br. 2/2011, Beograd, str. 47.

17 F. O. Hampson, Višeznačnost pojma ljudske bezbednosti, objavljeno u: *Ljudska bezbednost, zbornik tekstova 1*, Fond za otvoreno društvo, Beograd, str. 53.

18 D. Marković, *Opšta sociologija*, Beograd, 2003, str. 196.

zaštite od pretnje, transformiše i usmeri ka emancipaciji kao putu ka oslobođenju ljudi od pretnji njihovom socijalnom, ekonomskom, političkom i prirodnom okruženju.

2. Individualna bezbednost kao osnovna dimenzija i jezgro ljudske bezbednosti

Kao što se iz prikazanog pregleda literature moglo primetiti, individualna bezbednost, iako ponekad poistovećena sa konceptom ljudske bezbednosti, kod najvećeg broja autora definiše se kao njegov sastavni deo, a moglo bi se reći i kao njegova srž, odnosno jezgro. Tako, Sabina Elkir (Sabine Elkir) određuje to vitalno jezgro kao „minimalan ili osnovni ili suštinski skup postignuća koja se odnose na opstanak, sredstva za život i dostojanstvo“.¹⁹ Iako je u određenim interpretacijama ljudska bezbednost svedena na individualnu bezbednost i odsustvo pretnji po fizički opstanak individue, najveći broj autora, ali i sam Izveštaj UNDP, ljudsku bezbednost najčešće interpretira kao širi koncept koji podrazumeva fokusiranost na čoveka i njegov telesni i mentalni integritet, ali i njegovu interakciju sa socijalnim okruženjem, jer upravo takve interakcije mogu da proizvedu negativne posledice po vrednosti čoveka. Kao primer, Beri Buzan navodi stav da većina pretnji po pojedince proističe iz činjenice da su ljudi „srasli sa svojim društvenim okruženjem koje generiše neizbežne socijalne, ekonomske i političke pritiske“.²⁰ Dalje, Mijalković ističe da je bezbednost pojedinca uslovljena bezbednošću države, grupe kojoj pripada, bezbednošću međunarodne zajednice, a uz to i pravnim poretkom, vladavinom prava i funkcijom bezbednosti, a dostiže je i sam pojedinac kroz samozaštitnu funkciju.²¹ Stoga, da bi se postiglo željeno stanje ljudske bezbednosti, pored zaštite individue od nasilja, neophodno je stvoriti sve druge društvene uslove za dostizanje sveobuhvatne bezbednosti, koja kao svoj krajnji ishod podrazumeva emancipaciju. Ken But (Ken Booth) tvrdi da upravo emancipacija, kao oslobađanje ljudi od ograničenja koja ih sprečavaju da slobodno rade ono što bi inače radili, a ne moć ili poredak, stvara bezbednost, te je ona, teoretski i praktično, bezbednost.²²

Doprinos individualne bezbednosti je i prebacivanje percepcije primarnog objekta bezbednosti sa države na pojedinca. Pozivajući se na Kantovu ideju

19 S. Elkir, Konceptualni okvir za ljudsku bezbednost, objavljeno u: *Ljudska bezbednost, zbornik tekstova 1*, Fond za otvoreno društvo, Beograd, str. 123.

20 B. Buzan, *People, States & Fear*, *Opus citatum*, str. 37.

21 S. Mijalković, *Opus citatum*, str. 54.

22 K. Booth, Security and Emancipation, *Review of International Studies*, Vol. 17, No. 4, 1991, str. 319.

da ljude treba posmatrati kao cilj, a ne kao sredstvo, Ken But ističe da uloga sredstva za postizanje bezbednosti pripada državama, koje su danas heterogene, tj. „toliko različite po karakteru“ da se više ne mogu koristiti kao primarni referentni objekat i cilj bezbednosti, već isključivo kao sredstvo.²³ Da bi država, kao sredstvo za postizanje bezbednosti, postigla cilj, a to je bezbednost ljudi, ona najpre mora biti u stanju da osigura bezbednost individualnog integriteta, tj. fizički opstanak čoveka. Danas je uobičajeno da se lična bezbednost, kao zaštita fizičkog integriteta individue od nasilja, podrazumeva, jer su joj garant pored države i niz drugih regionalnih i međunarodnih entiteta, pa se ovaj pojam širi i na zaštitu pojedinca i od drugih oblika ugroženosti. Tako, Đorđević smatra da na stanje lične bezbednosti danas utiču i faktori poput „stanja međuetničkih odnosa, saobraćajne infrastrukture i saobraćajne kulture“.²⁴ No uprkos navedenom, pojam individualne bezbednosti se u praksi gotovo retko upotrebljava. Razlog za to je činjenica da je individuu nemoguće otrgnuti iz opšteg socijalnog konteksta u kome deluje, pa se u studijama bezbednosti najčešće govori o ljudskoj bezbednosti, odnosno o ličnoj bezbednosti kao njenom nužnom, sastavnom delu.

Koncept ljudske bezbednosti formalno je uobličen devedesetih godina dvadesetog veka pod okriljem jednog od razvojnih programa Ujedinjenih nacija. Međutim, u praksi su ovom konceptu pripisivani različiti sadržaji, pa je i samu definiciju ljudske bezbednosti teško uniformisati, a još teže je dodeliti joj univerzalan sadržaj i značenje. Jedinstvenost i univerzalnost koncepta ljudske bezbednosti može se postići samo u apstraktnom, vrednosnom smislu, a to je čovek. Time se ukazuje na novi, nedržavni vrednosni okvir koji odlikuje međunarodni sistem nakon Hladnog rata, dok se pri određenju sadržaja ovog okvira moraju uvažiti „specifičnosti određene države ili određenog regiona“.²⁵

S obzirom na širinu samog koncepta i njegovu vrednosnu dimenziju, vrlo često je nejasno po kojim se kriterijumima određene oblasti uzimaju kao relevantne za bezbednost ljudi. Izuzev zaštite fizičkog integriteta od različitih oblika nasilja, i dalje ostaje sporno koje su to sfere društvenog života koje mogu imati uticaj na bezbednost. Navodeći kritike koje su iz sveta praktične politike upućene konceptu ljudske bezbednosti, Tejlor Oven (Tailor Owen) iznosi i one koje se tiču sekuritizacije održivog razvoja i humanitarne pomoći.²⁶ Naročito se često kritikuje način na koji se sekuritizuju pitanja poput obrazovanja,

²³ *Ibidem*, str. 319–320.

²⁴ I. Đorđević, *Ljudska bezbednost – globalni kontekst i primena u Srbiji*, Beograd, 2013, str. 125.

²⁵ M. Popović, Doprinos kritičke škole konceptualizaciji ljudske bezbednosti, *Kultura politika*, god. XI, br. 23, str. 74.

²⁶ T. Owen, Human Security – Conflict, Critique and Consensus: Colloquium Remarks and a Proposal for a Threshold-Based Definition, *Security Dialogue*, Vol. 35, No. 3, 2004, str. 379.

kod kojih je direktnu uzročno-posledičnu vezu sa ljudskom bezbednošću teško utvrditi. Pored toga, na primeru obrazovanja, Oven navodi i Krausovo retoričko pitanje o tome da li sekuritizacija obrazovanja olakšava efektivnije delovanje ili je pak dovela do militarističkog rešavanja problema socijalnog blagostanja.²⁷

Po Kingu i Mareju ključni indikatori ljudske bezbednosti jesu siromaštvo, zdravlje, obrazovanje, političke slobode i demokratija. Međutim, Ronald Inghart i Pipa Noris kritički su nastrojeni prema toj klasifikaciji. Autori ističu da su pomenuti indikatori navedeni bez jasno obrazloženih kriterijuma, predlažući da se indikatori sa makronivoa prebace na mikronivo. Za utvrđivanje pouzdanih indikatora ljudske bezbednosti od izuzetnog značaja je subjektivna dimenzija koncepta ljudske bezbednosti, odnosno šta je to što čini da se ljudi u datom kontekstu osećaju bezbednim. Istraživanje Ronalda Ingharta (Ronald Ingehart) i Pipa Norisa (Pipe Norris) takođe ukazuje da ljudi prave razliku između poimanja i percepcije bezbednosti na nacionalnom nivou, nivou zajednice i ličnom nivou.²⁸ Navedena teza još jedan je pokazatelj da je upravo individua ključni činilac čak i pri kreiranju sadržaja koncepta ljudske bezbednosti u određenom društvenom kontekstu u kome deluje.

Kao što se može primetiti, pojam lične bezbednosti, sadržan u konceptu ljudske bezbednosti, ima status baze oko koje su koncentrisane sve ostale dimenzije ljudske bezbednosti, koje u zavisnosti od konteksta mogu biti: ekonomija, ekologija, zdravstvo, hrana, obrazovanje itd. Navedena lista dimenzija ljudske bezbednosti nije konačna, naprotiv, fluidna je kao i sam pojam bezbednosti ljudi, a uslovljena je i vremenskim kontekstom pa je tako moguće napraviti razliku između prehladnoratovskog, hladnoratovskog i posthladnoratovskog perioda u razumevanju ljudske bezbednosti. Lična bezbednost i individualna bezbednost, koje su fokusirane na jedinku u društvenom i biološkom smislu, osnovna su pretpostavka jednog novog posthladnoratovskog shvatanja bezbednosti sadržanog u konceptu ljudske bezbednosti. Takvo određenje bezbednosti ne ukazuje da države nisu važni akteri u svetskoj politici i da nisu činioци bezbednosti. Naprotiv, ideja ljudske bezbednosti predstavlja doprinos osnaživanju uloge i pozicije države u novonastalom međunarodnom kontekstu. Države, kao i drugi međuvladini i nevladini entiteti, regionalne i globalne organizacije, predstavljaju svojevršne „advokate“ novonastalog koncepta ljudske bezbednosti. Pored uloge advokata, države imaju i jednu daleko važniju ulogu. One su instrumenti za sprovođenje novog vrednosnog zaokreta u svetskoj politici, zaokreta ka pojedincu, koji će uvažiti stavove onih koji se nalaze na najnižem nivou takve politike, a koji jedino mogu biti pravi referentni objekti bezbednosti.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ Videti: R. Inglehart; P. Norris, *The Four Horsemen of the Apocalypse: Understanding Human Security*, *Scandinavian Political Studies*, Vol. 35, No. 1, 2012, str. 71–96.

Zaključak

Koncept individualne bezbednosti javlja se nakon Hladnog rata kao reakcija različitih grupa teoretičara u okviru studija bezbednosti na potrebu da se u akademska istraživanja uključe i drugi nivoi analize, oni koji se nalaze ispod države, a sa kojima država ima izvesnu interakciju. Zahvaljujući takvim nastojanjima, kraj dvadesetog veka obeležio je koncept ljudske bezbednosti koji menja vrednosni predznak dotadašnjeg državocentričnog shvatanja bezbednosti. Pored akademskog doprinosa debatama unutar studija bezbednosti, koncept ljudske bezbednosti ima potencijal da preoblikuje i prakse različitih subjekata međunarodnih odnosa, ali i da sve druge nivoe analize stavi u funkciju zaštite i unapređenja vrednosti bitnih za ljude. U praksi, ljudska bezbednost se postiže kroz interakciju pojedinaca, grupa, države i međunarodnih, regionalnih i globalnih organizacija i institucija.

Oslanjajući se na predstavljene vrednosne trendove u studijama bezbednosti, na samom početku rada postavljen je cilj da se razjasni odnos pojmova lična bezbednost, individualna bezbednost i ljudska bezbednost, uzevši u obzir njihovu upotrebu u akademskom diskursu koji se u najmanju ruku može okarakterisati kao prilično heterogen. Primećeno je da se individualna bezbednost i lična bezbednost vrlo često koriste kao sinonimi. Pojam individualna bezbednost, kako u praksi tako i u studijama bezbednosti, koristi se kako bi se ukazalo na najniži nivo analize, na čoveka kao jedinku koja je ravnopravan subjekat i objekt bezbednosti, pored države, međunarodnih organizacija i međunarodne zajednice kao celine. Individualna bezbednost je manje apstraktan pojam od lične bezbednosti, jer se odnosi na neposrednu zaštićenost čoveka od fizičkih pretnji sopstvenom telesnom integritetu. Lična bezbednost, s druge strane, ukazuje na zaštićenost individue kao socijalnog bića, kome je zaštita individualnog, fizičkog integriteta nužna, ali ne i dovoljna uslov za dostizanje stanja bezbednosti. Ona je ujedno i put ka sveobuhvatnom konceptu ljudske bezbednosti. Ljudska bezbednost je koncept koji ima različita značenja u različitim socijalnim kontekstima. Međutim, analizom prakse i teorije međunarodnih studija bezbednosti danas, moguće je napraviti razliku između šireg shvatanja ljudske bezbednosti koje podrazumeva bezbednost kao emancipaciju, i užeg shvatanja ljudske bezbednosti koje se odnosi na zaštićenost pojedinca od neposrednog fizičkog nasilja. Primetno je da uže određenje ljudsku bezbednost svodi na pojam lične bezbednosti, te je kao takvo vrlo često predmet brojnih kritika.

Literatura

1. Bajagić, M; Razumevanje bezbednosti od antičkih vremena do savremenih prostupa, *Nauka, bezbednost, policija*, br. 2/2011, Kriminalističko-policijska akademija, Beograd.
2. Baldwin, D; The concept of security, *Review Of International Studies*, No. 23/1997, British International Studies Association.
3. Booth K; Security and Emancipation, *Review of International Studies*, Vol. 17, No. 4/1991.
4. Buzan, B; A Reductionist, Idealistic Notion That Adds Little Analytical Value, *Security Dialogue*, Vol. 35, No. 3/2004.
5. Buzan, B; *People, States & Fear*, Lynne Rienner Publishers, Boulder, Colorado, 1991.
6. Buzan, B; Wæver, O; De Wilde, J; *Security: A New Framework for Analysis*, Lynne Rienner, London, 1998.
7. Duncan, R; Jancar-Webster, B; Switky, B; *World Politics in the 21st Century*, Pearson and Longman, New York, San Francisco, Boston, London, Toronto, Sydney, Tokyo, Singapore, Madrid, Mexico City, Munich, Paris, Cape Town, Hong Kong, Montreal, 2004.
8. Đorđević, I; *Ljudska bezbednost – globalni kontekst i primena u Srbiji*, Institut za uporedno pravi i Dosije studio, Beograd, 2013.
9. Ejodus, F; *Međunarodna bezbednost: Teorije, sektori i nivoi*, Službeni glasnik i Beogradski centar za bezbednosnu politiku, Beograd, 2012.
10. Elkir, S; Konceptualni okvir za ljudsku bezbednost, objavljeno u: *Ljudska bezbednost, zbornik tekstova 1*, Fond za otvoreno društvo, Beograd.
11. Hampson, F. O; Višeznačnost pojma ljudske bezbednosti, objavljeno u: *Ljudska bezbednost, zbornik tekstova 1*, Fond za otvoreno društvo, Beograd.
12. *Human Development Report, UNDP*, Oxford University Press, New York, Oxford, 1994.
13. Inglehart, R; Norris, P; The Four Horsemen of the Apocalypse: Understanding Human Security, *Scandinavian Political Studies*, Vol. 35, No. 1/2012.
14. Marković, D; *Opšta sociologija*, Savremena administracija, Beograd, 2003.
15. Mijalković, S; *Nacionalna bezbednost*, Kriminalističko-policijska akademija, Beograd, 2011.
16. Owen, T; Human Security – Conflict, Critique and Consensus: Colloquium Remarks and a Proposal for a Treshold-Based Definition, *Security Dialogue*, Vol. 35, No. 3, 2004.
17. Popović, M; Doprinos kritičke škole konceptualizaciji ljudske bezbednosti, *Kultura polisa*, god. XI, br. 23.

INDIVIDUAL SECURITY IN ACADEMIC DISCOURSE

Marija Popović Mančević

Maja Ružić

Academy of Criminalistic and Police Studies, Belgrade

Abstract: Contemporary security studies have opened the field for a multitude of new terms and concepts. Professional language enrichment of contemporary security studies has been a logical consequence of the expansion of their research fields, which occurs in response to emerging security threats and challenges, as well as to new subjects and objects of security studies and practices. The newly established post-Cold War era in security studies has been featured by calling in question the dominant state-centric understanding of the concept of security, which brings about the deepening of the concept to the individual level of analysis. In addition to the well-established terms as state security and national security, in contemporary security studies discourse there has been emerging terms that refer to the security dynamics that takes place on an individual level such as individual security, personal security and human security. However, in the academics' writings these terms and concepts are often vaguely defined, and used in academics' and public discourse in different ways, sometimes as synonyms, while in some cases the same terms are used with different meanings, which inevitably leads to a certain terminological imprecision. Variations in definition of terms and guidelines such as human security, individual security and personal security in domestic and foreign scholars' papers point to the lack of universality and their fluid nature. These variations are partly considered to be the consequence of the complexity of these new concepts, but they also may be caused by too much latitude in interpretation of their meaning. This deprives these concepts of the stable and common meaning and poses an obstacle for their use in common academic discourse. Therefore, the aim of this paper is to find some standards in the use of these concepts and to link them with the dominant and prevailing meanings that are attached to them in academic use. In order to give an answer to the question of whether are they different concepts or the multiplication of the same concept, the meanings of the term individual security will firstly be presented when considered as a level of

analysis in security studies, and then when it is considered as part of a broader political concept of human security.

Keywords: contemporary security studies, level of analysis, individual security, personal security, human security.